

УДК 159.9

Ткаченко О. А.

**Усвідомлення студентами-музикантами власних музичних здібностей
як умова подальшого їх розвитку**

Анотація. В статті усвідомлення студентами-музикантами особливостей власних музичних здібностей розглянуто в якості умови їх подальшого розвитку.

Автором предсталені діагностичні засоби, застосування яких сприятиме покращенню процесу усвідомлення музичних здібностей.

Ключові слова: усвідомлення, розуміння, розвиток музичних здібностей, самооцінка успішності музичної діяльності, спрямованість музичної діяльності.

Анотація. В статті осознание студентами-музыкантами особенностей развития собственных музыкальных способностей рассмотрено в качестве условий его дальнейшего развития. Автором представлены диагностические средства, применение которых будет способствовать улучшению осознания развития музыкальных способностей.

Ключевые слова: осознание, понимание, развитие музыкальных способностей, самооценка успешности музыкальной деятельности, направленность музыкальной деятельности.

Summary. In the article the author analyzes the awareness of students-musicians features its own musical abilities as a condition for their development. The author has provided diagnostic techniques which will contribute to the realization of musical abilities.

Keywords: awareness, understanding, developing musical abilities, self-esteem success of musical activity, direction of musical activity.

Постановка проблеми. Сучасна наука стверджує, що людина в процесі діяльності використовує не більше третини своїх здібностей. Водночас, дослідники (О. А. Конопкин, Г. С. Костюк, В. А. Моляко, О. Л. Музыка, Б. М. Теплов) стверджують, що розвиток здібностей спирається на механізми саморегуляції. «З розвитком особистості зростає значення внутрішнього середовища – системи психічних властивостей, що склалися в її взаємодії з навколишнім середовищем. Внутрішнє середовище і стає фактором подальшого розвитку особистості... Усвідомлюючи свої досягнення і недоліки, зіставляючи їх з вимогами суспільства і своїми перспективними життєвими цілями, особистість виявляє прагнення до самовдосконалення, до самоосвіти і самовиховання. Створюючи нові цінності, вона сама зростає, стає суб'єктом власного розвитку» [3, с. 63]. Таким чином, усвідомлення студентами-музикантами особливостей розвитку власних музичних здібностей є необхідною умовою їх подальшого розвитку.

Мета дослідження: на основі теоретичного аналізу наукової літератури визначити способи усвідомлення студентами-музикантами власних музичних здібностей та емпірично перевірити ефективність їх використання в якості засобу самопізнання – умови подальшого розвитку зазначених здібностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш за все розглянемо сучасні наукові уявлення про психологічну сутність процесу усвідомлення. Усвідомлення – суб'єктивний стан, перебуваючи у якому ми усвідомлюємо щонебудь. Термін має різні значення від усвідомлення стимулів у фізичному світі, до усвідомлення свого внутрішнього «Я» і його впливу на нашу поведінку [7]. Усвідомлення в широкому сенсі означає формування адекватного розуміння навколишнього світу, інших людей, і що найбільш важливо для нашого дослідження, – розуміння самого себе, власного психічного життя, взаємозв'язків

і взаємин у самому собі й із самим собою [8]. Усвідомлення завжди передбачає розуміння. В мові ці поняття часто використовують синонімічно [1]. Усвідомити – повністю довести до своєї свідомості, зрозуміти [11]. Отже, усвідомлення особливостей власних музичних здібностей – це, по суті, їх розуміння. А значить особливості протікання цього психічного явища будуть залежати від особливостей об'єкта розуміння.

Нажаль, розробка проблеми розвитку музичних здібностей не набула значного поширення. Між тим, підґрунтям для розуміння їх природи слугують результати численних спроб вивчення розвитку інших здібностей, які склалися у психології.

Зазвичай, здібності розглядаються як індивідуально-психологічні якості особистості, що є передумовою успішного виконання нею певної діяльності [9, с.23]. Музичні здібності це своєрідні музичні властивості людини, її інтелекту, що виявляються в навчальній, трудовій музичній діяльності і є необхідною умовою її успіху. Аналіз психологічної літератури з означеної проблематики дає можливість дійти висновку, що серед основних компонентів в структурі здібностей, в тому числі й музичних, виділяють дієво-операційні та особистісні. Коли йдеться про розвиток музичних здібностей, частіше зосереджуються саме на дієво-операційних. «Суспільні умови життя впливають на розвиток здібностей не прямо, не безпосередньо, а через діяльність людини» (Г. С. Костюк [3]). Б.М.Теплов [10] вбачав можливості гармонійного розвитку музичних здібностей в навчанні дитини різноманітним видам музичної діяльності. Вчений виділяв наступні музичні здібності: ладове чуття, яке проявляється в емоційному сприйманні і легкому впізнаванні мелодії; здібність до музично-слухових уявлень, які проявляються у виконанні мелодій по слуху; музично-ритмічне чуття – здібність відчувати ритм і миттєво його виконувати, тобто відтворювати. Більш широке поняття, «музикальність» Б. М. Теплов розглядав, як здібність до диференційованого чуття музичного звучання і, звичайно, переживання смислу цієї музики.

Загальноприйнятим є теоретичне положення про те, що здібності не тільки розвиваються, але й виявляються в діяльності. Виходячи із зазначеного, з метою вивчення рівня розвитку музичних здібностей у студентів-музикантів, було розроблено методику аналізу музичної діяльності. Методика включала ряд завдань, виконання яких демонструвало наявність і рівень розвитку важливих складових музичних здібностей, що були виділені Б. М. Тепловим (відчуття ритму; мелодійний слух, що виявляється в особливому сприйманні мелодії; гармонійний слух, що виявляється в сприйманні акордів). Аналіз музичної діяльності було проведено за критерієм успішності її виконання. Характеристики успішності музичної діяльності, і відповідно її рівень було виділено на основі експертних оцінок. Експертами виступали музичного відділення факультету мистецтв КДПУ. Вони й оцінювали якість виконання учнями та студентами завдань з різних видів музичної діяльності на першому етапі впровадження цієї методики. На другому етапі – якість виконання аналізувалась на основі самооцінки студентів. В дослідженні приймали участь 66 студентів другого-

четвертого курсів музично-хореографічного відділення факультету мистецтв КПУІ ВНДЗ КНУ денної та заочної форм навчання. Були отримані наступні результати (табл. 1):

Таблиця 1

**Рівень успішності виконання студентами-музикантами
різних видів музичної діяльності
(% від кількості учасників дослідження)**

Рівні успішності музичної діяльності	Аналізу музичної діяльності на основі експертних оцінок	Аналізу музичної діяльності на основі самооціночних суджень
Низький	0	0
Середній	33	74
Високий	67	26

- успішність музичної діяльності майбутніх музикантів досягла середнього та високого рівнів;

- успішність музичної діяльності, рівень її опанування, більш високо оцінили досвідчені експерти (переважно високий рівень) ніж самі майбутні музиканти (переважно середній рівень), що вказує на тенденцію до заниження самооцінки власних здібностей у студентів.

Усвідомлення студентами результатів проведеного оцінювання на, наш погляд, повинен стати повсюдним до роздумів про особливості самооцінки, підвищення її рівня, що в подальшому позитивно вплине на розуміння особливостей власних здібностей і, таким чином, позитивно вплине на їх розвиток через прагнення до занять музикою завдяки вірі у власну успішність в цій діяльності.

З погляду особистісного підходу до проблеми здібностей [2], [4], [5], розвиток здібностей спирається на механізми саморегуляції. «У випадках, коли актуальна діяльність є базовою для життєвих планів і перспектив особистості, її регуляція набуває ціннісного характеру» [5, с. 129]. Результати численних досліджень доводять і наявність зв'язку між здібностями і спрямованістю особистості. Так В. Э. Чудновский наголошує, що саме спрямованість більшою мірою впливає на розвиток музичних здібностей [12; с.19]. Також доведено [3; 5; 10]: на основі здібностей виникає схильність займатися тією діяльністю, в якій ці здібності більш яскраво розвиваються.

Виходячи з их теоретичних положень в якості одного з засобів діагностики розвитку музичних здібностей стало можливим використання методики аналізу ступеня позитивного відношення студентів-музикантів до різних видів музичної діяльності, яка була розроблена В. І. Петрушиним [6]. Впроваджуючи означену методику ми сподівалися крім визначення рівня загальної спрямованості студентів до музичної діяльності, дослідити особливості її диференціації до різних видів музичної діяльності.

Результати аналізу відношення студентів до конкретних видів музичної діяльності (табл. 2) продемонстрували наступне:

- загальне позитивне відношення до музичної діяльності досягло переважно середнього рівня;
- більш позитивне відношення студентів було виявлене до виконавської та педагогічної діяльності.

Таблиця 2

Ставлення студентів до різних видів музичної діяльності
(% від кількості учасників дослідження)

Рівень позитивного відношення	Виконавська діяльність	Педагогічна діяльність	Композиторська діяльність	Диригентська діяльність	Загальне відношення до музичної діяльності
Низький	26	16,5	32	36	28
Середній	26	32,5	36	32	32
Високий	48	51	32	33	30

Спираючись на результати дослідження можна говорити про більшу схильність студентів займатись виконавською та педагогічною музичною діяльністю, що відповідає профілю спеціальності, яку вони отримують у нашому навчальному закладі. Усвідомлення студентами особливостей власного відношення до різних видів музичної діяльності може стати приводом для детального аналізу такого відношення, та його зміни на більш позитивне, що також слугуватиме умовою покращення розвитку музичних здібностей.

Висновки. Узагальнюючи результати проведеного дослідження хотілось би підкреслити, що аналіз розвитку здібностей як через аналіз дієво-операційного компоненту, так і через аналіз особистісних компонентів структури здібностей відображає не тільки зону актуального розвитку здібностей, а й дозволяє зазирнути у зону їх найближчого розвитку. Останнє можливе за умови усвідомлення студентами особливостей актуального розвитку власних здібностей.

В своїй роботі ми намагалися, використовуючи різні діагностичні методики, допомогти майбутнім музикантам зрозуміти більш глибокі таємниці власної музичної діяльності, усвідомити особливості власних музичних здібностей. Ми сподіваємося, що така рефлексивна діяльність студентів-музикантів, дозволить їм зробити ще один крок до вдосконалення своєї майстерності.

Список використаних джерел

1. Александрова З. Е. Словарь синонимов русского языка. Практический справочник. / З. Е. Александрова – М.: Рус. Яз., 2001. – 568 с.
2. Конопкин О. А. Психологические механизмы регуляции деятельности / О.А. Конопкин. – М.: Наука, 1980. – 256 с.

3. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк. – К.: Рад. школа, 1989. – 608 с.
4. Моляко В. А. Интеллектуальная саморегуляция при решении конструкторских задач / В. А. Моляко // Психическая саморегуляция. Тематический сборник. Выпуск 2. – Алма-Ата, 1974. – С. 76-77.
5. Музика О. Л. Проектування проблемно-орієнтованих технік ціннісної підтримки розвитку здібностей / О. Л. Музика // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: Зб. Наукових праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – № 17 (41). – Част. 1. – 375с. – С. 128-135.
6. Петрушин В. И. Музыкальная психология / В. И. Петрушин. – М. : Академический проект – 2008. – 400 с.
7. Психология. А-Я. Словарь-справочни / М. Кордуэлл; пер. с англ. К. С. Ткаченко. – М. : ГРАНД; ФАИР-ПРЕСС, 2000. – 442 с.
8. Психотерапевтическая энциклопедия / Б. Д. Карвасарский. – Санкт-Петербург: Питер. – 2000. – 544 с.
9. Психологічний довідник учителя. Книга 2. В 4 книгах/ Упоряд.: В. Андрієвська / За заг. ред. С. Максименка – К.: Главник, 2005. – 112 с.
10. Теплов Б.М. Психология музыкальных способностей / Б. М. Теплов – М., 1947. – 355 с.
11. Толковый словарь Ожегова / С. И. Ожегов, Н. Ю, Шведова. – 1949 – 199 с.
12. Чудновский В.Э. Педагогика и психология. Воспитание способностей и формирование личности. / В. Э. Чудновский. – М., 1986. – 54 с.